

Uroš Črnigoj

**Taras Kermauner: *Navzkrižna srečavanja*
(*Spomini, portreti, analize*).**

Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2008.

Junija letos preminuli Taras Kermauner je bil, kljub zadnjim več kot dvajsetim letom, ki jih je preživel umaknjen iz javnega življenja, osebnost, ki je v sebi združevala in posebej imela večino razsežnosti slovenskega intelektualnega in kulturnega življenja po drugi svetovni vojni vse do danes. Takšna je tudi obsežna knjiga *Navzkrižna srečavanja*, zbirka esejev in študij o Kermaunerjevih duhovnih "očetih", sodobnikih in prijateljih, ki jih je objavljala po različnih revijah, po večini v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Kot strnjena celota so *Navzkrižna srečavanja* v silovitem in izrazito osebno zaznamovanem slogu zapisana duhovna biografija, v kateri Kermauner opredeljuje sebe in svoje različne filozofske, duhovne in ideološke pozicije ob portretiranju ključnih osebnosti, ki so kakor koli vplivale nanj in na stališča, ki si jih je izoblikoval.

Osebnosti, o katerih piše Kermauner, so v bistvu treh vrst: očetje, pomembneži in prijatelji. Mozaik, ki ga sestavljajo njihovi portreti, je večplasten, saj priča tako o značilnostih dobe, v kateri so živeli, kot o njihovih osebnih ambicijah in prizadevanjih, o njihovi duhovni zapuščini, navsezadnje pa tudi o njihovih osebnostnih potezah, ki jih Kermauner opisuje poglobljeno in hkrati tudi precej osebno vpleteno ter jih tako upodobi kot individualne izraze univerzalne človeške narave. Predvsem pa Kermauner ves čas piše o sebi. Take vrste je njegova usmerjenost v svet okrog sebe in takšna je hkrati njegova metoda. Ker je z neutrudnim odkrivanjem različnih plasti in plasti sebe ves čas odstiral različne plasti in plasti sveta, se nikoli ni zasidral samo v eni. Ob tem je v svojem iskanju ves čas zavedno in sistematično, pa tudi nezavedno in intuitivno sledil tudi drugosti in nasprotjem idej, ki jih je že poznal in sprejemal.

Kot mladostnik se je Taras Kermauner sprva navduševal nad marksizmom in ideali revolucije, katerih konsekvence je sugestivno povzel v eseju *Srečavanja* z Borisom Kidričem. Ta mu je kot eden njegovih prvih

duhovnih očetov poosebljal idealizem in moč volje veliko bolje od njegovega lastnega očeta, ki je bil prepričan komunist, a hkrati za tedanje oblastnike problematična osebnost. Vendar mu je Kidrič, kot osebnost skrajnih prepričanj, s svojim značajem in delovanjem razkril tudi enega najbolj ključnih in usodnih paradoksov političnega delovanja: *“Kidričeva tragedija je bila tragedija heroja: en sam človek niti eno samo gibanje in sploh nihče na svetu ne more za večno zadržati čudežnega hipa dopolnitve. Kdor ga zadržuje, ga ubija. Naj mu, temu božanskemu hipu, kdor koli tuli: postoj; naj ga prosi, roti, zmerja, preganja, ujema, nabada, zaklepa, ubija, hip gre, kot bog, saj je prehod boga v čas, svoj tek, neogibno izginja, enotnost se osiplje, skupna volja popušča, čar, ki je bil malo prej še večno mlad, se obletava, lepota prehaja v grdoto, pobude so vse bolj kalne, strast izgublja pristnost, čistost se maže, kajti vse na svetu je podvrženo razpadu; neverjetni izbruh ljudskega, narodnega, zgodovinskega studenca mrkne.”* Kidrič, ki je umrl mlad, pri enainštiridesetih letih, je dobesedno izgorel v svojih prizadevanjih. Svojo lastno ambicijo je podredil veri v revolucijo in se izčrpal.

Osebnost, ki je veliko bolj izčiščeno in zaostreno predstavljala generacijo očetov in njena protislovja, je bil Josip Vidmar. V eseju s podnaslovom *Podoba pragmatičnega kritika* je Kermauner s pazljivo natančnostjo upodobil ambivalentnost tega svetovljanskega intelektualca velikega dometa, ki je svojo vizijo zožil skladno s svojo slo po oblasti in ki je, čeprav se je nekoč njegova miselna širina spogledovala s porajajočim se modernizmom, pozneje s pozicije moči skušal zatreti tovrstno umetnost mlade generacije. Kermauner je v eseju Vidmarjevo življenje razdelil na faze in mu priznal izjemne zasluge za slovensko kulturo, hkrati pa ga razkrinkal tudi kot osebnost, ki se je pozneje s svojimi dejanji in zagovarjanjem socialističnega realizma izkazala za sovražnika te kulture; to je Vidmar počel celo v njenem lastnem imenu. Vidmarjevi usodi je, v skladu z duhom časa, ki ga je pomagal soustvarjati, vladal paradoks: *“Vidmar že od samega začetka ni bil človek moči, čezčlovek, ampak interpret, zagovornik tega čezčloveka. Torej svojevrstno vmes: ne monolitni voditelj, ne razcepljeni intelektualec. Kot intelektualec je zmerom bolj branil politika, kot politik je čedalje uspešneje pobijal intelektualca (intelektualce). Razcepljen (torej intelektualec), ne da bi si svojo razcepljenost priznal. Močan, a le v negaciji samega sebe. Skratka: poučna, značilna različica zvrsti, ki ji pravim intelektualec in ki se razčlenjuje v nepregledno število včasih med sabo celo na smrt sprtih podzvrsti.”*

Od takšnih duhovnih očetov se je mladi Kermauner odmaknil k dvema osebnostima, ki ju je vse do konca najbolj cenil: k Ivanu Mraku, obstrancu,

ki je poosebljal radikalno in nedoumljivo drugačnost, ter k Edvardu Kocbeku, ki se je kot predstavnik oblastnikov, hkrati pa nekdanji krščanski socialist (to je bila že v osnovi izrazito samotna pozicija, ki že pred vojno ni uživala simpatij ne na desnici ne na levici) odmaknil od uradnih interpretacij in si prizadeval doseči svojo lastno, svojevrstno filozofsko sintezo. Bolj izmed obeh je nanj vplival Mrak, katerega življenjski slog in ustvarjanje sta bila, kot bi ju lahko opisali v današnjih časih, alternativna. Pod njegovim vplivom se je Kermauner, ki ni toliko sledil Mrakovemu zgledu, kolikor je v njegovi osebnosti našel potrditve svojih občutkov, razvil v kritika in polemika. Mrak je bil tisti, ki ga je prvi usmeril k francoskemu eksistencializmu, ki ga je kot prvo filozofsko osnovo kmalu zatem prevzela njegova generacija, ob tem pa je bil, kot priznava Kermauner, zgodnji Mrakov vpliv močno zaslužen tudi za njegov poznejši obrat k krščanstvu. Vendar sta se Kermauner in Mrak venomer "zbliževala in razhajala". Nikoli se nista popolnoma zblížala.

Prvo Kermaunerjevo obdobje je zaznamoval paradoks, ki je izražal duh tistega časa. Medtem ko se je, sledeč bolj ambiciji kot prepričanjem, zaposlil kot asistent Borisa Ziherla na filozofski fakulteti, je bil v istem času tudi soustanovitelj revij *Perspektive* in *Revija 57*, ki sta v petdesetih in zgodnjih šestdesetih letih prinesli veter novega razmišljanja v slovenski kulturni prostor in kot prostora izraza takratne mlade generacije pretrgali kontinuiteto z razmišljanjem generacije očetov – revolucionarjev. Sledili so obtožbe, da gre za sovražno propagando, zaprtje Jožeta Pučnika, ki je svoje tedanjemu režimu nasprotujoče ideje objavljal v *Perspektivah*, in sčasoma prepoved obeh revij. Kot v esejih opredeljuje pripradnike svoje generacije Kermauner, njihova največja zapuščina ni bilo Pučnikovo oporečništvo, temveč drame Primoža Kozaka (*Afera*, *Dialogi*) in Dominika Smoleta (*Antigona*), ki so v osnovi prevrednotile filozofski pogled na tedanjo polpreteklost, ter porajajoči se avantgardizem, kakršnega se je v svoji prozi kot čisto izvirnega pristopa neodvisno od tedanjih tokov lotil Peter Božič.

V 50-tih letih je Kermauner kot dramaturg Odra 57 sodeloval pri prvih uprizoritvah prej omenjenih Kozakovih in Smoletovih ter vrste drugih dram. Ko se je v začetku 60-tih let začel porajati ludizem, je Kermauner v *Perspektivah* podprl ta novi umetniški izraz mlajše generacije, do katerega so bili nekateri pripadniki njegove generacije večinoma skeptični, medtem ko so v širši javnosti npr. Šalamunove pesmi zbujele odkrito zgražanje. Ko so *Perspektive* prenehale izhajati, se je Kermaunerjev krog za nekaj časa znašel v praznini, medtem pa se je porajala kontrakultura šestdesetih, avantgardizem in ludizem sta se uveljavila kot prevladujoča

izraza nove generacije umetnikov. V tistem obdobju je, poleg tega, da je začel intenzivno sodelovati z omenjeno mlajšo generacijo, ustvarjal eseje in študije v okviru svojega življenjskega projekta RSD oziroma *Rekonstrukcije in/ali reinterpretacije slovenske dramatike*. V okviru tega orjaškega projekta je Kermauner (kot je navedeno na njegovi spletni strani www.kermauner.net), večinoma v samozaložbi, izdal 122 knjig. V zgodnjih 80-tih letih se je duhovno usmeril v krščanstvo in se nepričakovano umaknil v osamo, potem ko je sprva dejavno sodeloval v krogu *Nove revije*. Kako je pretrgal s takratnimi tokovi, je zelo osebno opisal v eseju *Srečevanja z Marjanom Rožancem*. Kermauner se je z Rožancem v nasprotju z drugimi sopotniki, ki so se takrat usmerjali predvsem v politični projekt slovenskega osamosvajanja, odločilno razšel na čisto duhovni ravni. Razhajala sta se pri vprašanju boga: "*Rožanc se krščanstvu ni bližal prek humanizma, prek tradicionalne KC, ampak prek zelo osebne slutnje, da je vse zaman, če ni Boga. Bistven mu je bil Bog, ne morala; kaj šele narod.*" Medtem ko se je Kermauner obrnil k Bogu zato, da bi na intimno duhovni ravni presegel princip protislovij, ki mu je bil zavezan v svojem razmišljanju in javnem delovanju, pa Rožanc, ki je v tem smislu sprva odločilno vplival nanj, svojega odnosa do boga ni gradil na brezpogojnem predajanju veri, temveč je boga kot koncept polagoma vse bolj preizkušal: "*In ker ni mogel ponižno skloniti glave pred Bogom – ker je Boga izzival v enakopraven dialog, z nesramno besedo, naj se Bog dokaže kot Bog –, ga je nujno prisililo, da je Boga dojemal kot Hudiča; kajti ta postane človeku enakopraven, celo nadmočen šele tedaj, ko se človek odpove božjemu varstvu.*"

Navzkrižna srečavanja se končajo z obsežnim intervjujem z Mitjo Čandrom, v katerem Kermauner, ki se je v zadnjem obdobju pred smrtjo vrnil iz prostovoljne osame v javno življenje, v bistvu predstavlja sebe in svoje delo današnji javnosti, v kateri je bil do pred kratkim malo znan. V *Listu iz dnevnika* (1. november 2007) kot epilogu knjige Kermauner prepozna kontinuiteto, ki ga družijo z današnjo generacijo ustvarjalcev. Družbeno-umetniška linija pred- in povojnega slovenskega intelektualstva, ki teče od osebnosti, ki jih je portretiral v *Navzkrižnih srečavanjih* in v svojih lastnih objavah od začetkov leta 1949 vse do današnjih dni, je morda zabrisana, vendar ni pretrgana. Čeprav so bili eseji v knjigi *Navzkrižna srečavanja* napisani predvsem v 70-tih in 80-tih letih prejšnjega stoletja, je njihova aktualnost velika. Gre namreč za to, da so izšli v trenutku, ko se je obdobje tranzicije in zanikanja vsakršne kontinuitete z doživljanjem sveta (in ustvarjanjem) prejšnjih generacij začelo izčrpavati, za seboj pa je pustilo puščavo, ki jo polnijo le še izdelki osiromašene

instantne zabave. Prišel je čas, da v dolgo spregledani zapuščini Tarasa Kermaunerja (pogosto z začudenjem) uzremo izredno jasno artikulirane korenine svojih lastnih mišljenjskih obrazcev. Navzkrižna srečavanja so trenutno ena najaktualnejših (in zato tudi praktično uporabnih) priložnosti, da si osvežimo svoj pomanjkljivi zgodovinski spomin.